

НАЙМЕННІ-АБРЭВІЯТУРЫ З ЛІНГВАКРАІНАЗНАЎЧАЙ СЕМАНТЫКАЙ У БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

Фралова Н.У.,

студэнтка 4 курса ВДУ імя П.М. Машэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь
Навуковы кіраўнік – Семянькова Г.К., канд. філал. навук, дацэнт

Пры лінгвакраіназнаўчым падыходзе да вывучэння мовы раскрываецца сувязь моўных адзінак з культурай, гісторыяй, побытам народа, ажыццяўляецца засвойванне чалавекам, які вырас у асяроддзі адной нацыянальнай ці этнічнай культуры, асноўных фактаў, норм і каштоўнасцей другой нацыянальнай ці этнічнай культуры. Агульная тэорыя лінгвакраіназнаўства як уласна філалагічнай (пераважна лінгвістычнай) і лінгвадыдактычнай дысцыпліны распрацоўваецца ўжо амаль трыццаць гадоў.

У сучаснай беларускай літаратурнай мове існуе пласт лексічных адзінак, адметных сваёй нацыянальна-культурнай семантыкай. Іх лінгвакраіназнаўчае апісанне павінна праводзіцца асобна ў межах лінгвакраіназнаўчых слоўнікаў [1]. Адзін з такіх слоўнікаў ствараецца на кафедры беларускага мовазнаўства Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П.М.Машэрава. Асобныя прыклады, сабраныя і прааналізаваныя аўтарам у гэтым артыкуле, плануецца ўключыць у названы слоўнік.

Аktуальнасць нашага даследавання ў тым, што вывучэнне такіх адзінак дазволіць вызначыць ролю слоў і словазлучэнняў з лінгвакраіназнаўчай семантыкай у сучаснай беларускай мове.

Мэта артыкула – выяўленне ступені прадуктыўнасці абрэвіяцыі як спосабу ўтварэння слоў, якія валодаюць лінгвакраіназнаўчай семантыкай.

Матэрыял і метады. Матэрыялам паслужыла картатэка, сабраная аўтарам з інтэрнэт-рэсурсаў (афіцыйных сайтаў дзяржаўных прадпрыемстваў і арганізацый). Метады даследавання – параўнальна-супастаўляльны і метады структурна-семантычнага апісання.

Вынікі і іх абмеркаванне. Пэўнае месца сярод слоў лінгвакраіназнаўчай семантыкі (14% ад усіх намі выяўленых) належыць назвам-абрэвіятурам. Як вядома, абрэвіятуры ўтвараюцца без інтэрфіксаў на базе скарачаных асноў. Абрэвіяцыя як спосаб утварэння новых слоў уласціва толькі назоўнікам. Значэнне абрэвіятур раўназначнае значэнню словазлучэнняў, якія скарачаюцца [2]. Даследчыкі вылучаюць наступныя фарманты абрэвіяцыі: адзіны асноўны націск, сістэма флексій (калі абрэвіятура зменная), адвольнае ўсячэнне частак слоў [2].

Да назваў-абрэвіятур у нашым матэрыялі адносяцца наступныя: *Інбелкульт*, *БДУ*, *БелАЗ*. Ніжэй спынімся на аналізе гэтых найменняў.

У нашым матэрыяле прадстаўлены тры віды абрэвіяцыі – складовая, ініцыяльная, змешаная.

Да складовай абрэвіятуры мы аднеслі назоўнік *Інбелкульт*, які ўтвораны шляхам адвольнага ўсячэння частак базавых слоў (графічных складоў): Ін-стытут бел-арускай культ-уры. Інбелкульт – вышэйшая навукова-даследчая ўстанова, першая ў гісторыі Беларусі. Інстытут быў заснаваны 30 студзеня 1922 года ў Мінску на базе Навукова-тэрміналагічнай камісіі Наркамсветы БССР [3].

Вядома, што ініцыяльныя абрэвіятуры падзяляюцца на тры віды: 1) літарныя, якія складаюцца з пачатковых літар базавага словазлучэння, 2) гукавыя, што складаюцца з пачатковых гукаў утваральных асноў, 3) літарна-гукавыя, у якіх ад адных базавых слоў бяруцца гукі, а ад другіх – літары [2].

У нашым матэрыяле зафіксавана адна ініцыяльная і адна змешаная абрэвіятуры. Да ініцыяльнай (літарнай) абрэвіятуры мы аднеслі прыклад *БДУ* (чытаецца [бэдэу]): найменне ўтворана ад пачатковых літар поўнай назвы – Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт. БДУ – найстарэйшы ўніверсітэт Беларусі, які знаходзіцца ў Мінску, афіцыйна пачаў працу 30 кастрычніка 1921 года [4].

У змешаных абрэвіятурах даследчыкамі вылучаюцца дзве разнавіднасці: 1) складаюцца пачатковая частка першага слова і цалкам другое, 2) складовая-ініцыяльныя абрэвіятуры, якія ўтвараюцца з пачатковых частак адных слоў і пачатковых гукаў ці літар другіх [2].

Зафіксаваны намі назоўнік *БелАЗ* з’яўляецца змешанай абрэвіятурай, утворанай ад пачатковай часткі першага слова і двух гукаў наступных слоў поўнай назвы – Беларускі аўтамабільны завод. БелАЗ – адзін з найбуйнейшых сусветных вытворцаў кар’ерных самавалаў вялікай і

асабліва вялікай грузападмальнасці, а таксама іншага цяжкага транспартнага абсталявання для горназдабыўной і будаўнічай галін прамысловасці [5].

Заклучэнне. Такім чынам, абрэвіатуры, або складанаскарочаныя словы, з'яўляюцца эфектыўным сродкам моўнай эканоміі. У сучаснай беларускай мове абрэвіатуры актыўна функцыянуюць як назвы арганізацый, устаноў (банкаў, прадпрыемстваў, кампаній і г.д.), аб'яднанняў і саюзаў, палітычных партый і рухаў, ідэалагічных плыняў.

Прыведзеныя вышэй абрэвіатуры з'яўляюцца агульнамоўнымі. Усе прааналізаваныя складана-скарочаныя словы ўтвораны ад прыметніка *беларускі*. Для найменняў, што валодаюць лінгвакраізназнаўчай семантыкай, абрэвіацыя з'яўляецца малапрадуктыўным спосабам утварэння.

1. Пятрова, Н.П. Да праблемы лінгвакраізназнаўчага апісання нацыянальна-культурнай семантыкі фразеалагічных адзінак беларускай мовы [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <https://libr.msu.by/bitstream/123456789/3991/1/2900m.pdf>. Дата доступу: 04.09.2019.
2. Марозава, Я.Н. Словаўтварэнне. Тэарэтычныя асновы, узоры разбору, тэсты, кантрольная работа : вучэбна-метад. комплекс па сучаснай беларус. мове / Я.Н. Марозава ; М-ва адукацыі РБ, УА "ВДУ імя П. М. Машэрава". – Віцебск : Выд-ва УА "ВДУ імя П.М. Машэрава", 2005. – 45 с.
3. Афіцыйны сайт Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://nasb.gov.by/bel>. – Дата доступу: 02.09.2019.
4. Афіцыйны сайт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://time.bsu.by/ru>. – Дата доступу: 02.09.2019.
5. Афіцыйны сайт Беларускага аўтамабільнага завода [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://www.belaz.by>. – Дата доступу: 02.09.2019.

НАЦЫЯНАЛЬНА-ПРЭЦЭДЭНТНЫЯ ІМЁНЫ Ў СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ ПАЭЗІІ

Чарняўская Г.А.,

*студэнтка 4 курса ВДУ імя П.М. Машэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь
Навуковы кіраўнік – Мартынкевіч С.В., канд. пед. навук, дацэнт*

Ужыванне прэцэдэнтных імёнаў у мастацкім тэксе вядзе за сабой адсылку да пэўнай значнай з'явы, асобы, падзеі ці гістарычнага перыяду. Выяўленне і даследаванне прэцэдэнтных феноменаў ў сучаснай беларускай паэзіі актуальнае з той прычыны, што гэта дае магчымасць найбольш поўна раскрыць з'яву прэцэдэнтнасці ў дачыненні да выяўлення асаблівасцей моўнай карціны свету беларусаў і іх менталітэту.

Мэта працы – выявіць семантычныя, вобразна-выяўленчыя і функцыянальныя асаблівасці нацыянальных прэцэдэнтных імёнаў у сучаснай беларускай паэзіі.

Матэрыял і метады. Матэрыялам паслужылі вершаваныя творы Генадзя Бураўкіна. Метады даследавання – апісальны, параўнальны.

Вынікі і іх абмеркаванне. Прэцэдэнтныя імёны ўяўляюць сабой мікратэкст, які нясе важную ў культурным плане інфармацыю, што застаецца невербалізаванай. Выкарыстанне прэцэдэнтных імёнаў – зручны спосаб перадаць аб'ёмную і даволі складаную ў зместавым і эмацыйным плане звесткі ў сціслым, эканомным выглядзе.

Прэцэдэнтнае ўласнае імя – гэта імя, звязанае ці з прэцэдэнтным тэкстам або з прэцэдэнтнай сітуацыяй. Гэта свайго роду складаны моўны знак, пры ўжыванні якога ў камунікацыі ажыццяўляецца апеляцыя да набору дыферэнцыяльных прыкмет дадзенага імя. У беларускай мове функцыянуюць як універсальныя, так і нацыянальна-спецыфічныя прэцэдэнтныя феномены, якія змяшчаюць ў сабе этнакультурны кантэкст.

Прэцэдэнтныя імёны знайшлі сваё месца і ў паэтычнай творчасці. Яны дапамагаюць аўтару скласці яскравы вобраз лірычнага героя, дакладна апісаць падзеі, перадаць складанае ў простым. Верш – з'ява сама па сабе шматгранная, дзе ў сціслым выглядзе перадаюцца пачуцці, уяўленні, вобразы. У сваіх творах Генадзь Бураўкін шырока выкарыстоўвае прэцэдэнтныя імёны розных тыпаў. Аўтар актыўна карыстаецца ўласцівасцямі імёнаў, якія абумоўлены асаблівасцямі іх лінгвістычнай прыроды, каб выклікаць шэраг звязаных з імі асацыяцый і ўяўленняў.

Янка Купала, Якуб Колас, Максім Багдановіч – гэта сімвалы беларускай літаратуры канца XIX – пачатку XX стагоддзяў, самасвядомасці і адданасці роднаму краю і свайму народу. Іх гады жыцця і творчасці прыпалі на час станаўлення беларускай нацыі, фарміравання нацыянальнай самасвядомасці беларусаў. Іх творчасць з'яўляецца своеасаблівым летапісам жыцця беларускага народа, у ёй адбіўся нацыянальны характар, нацыянальнае светаразумецтва і паэтычнае светаўспрыманне ў канцы XIX – пачатку XX стагоддзяў. Класікі беларускай літа-